

فصل پنج

وابستگی به مواد روان گردان

اعتیاد: وابستگی به مواد روان گردان

افراد محل می دانستند که چند وقتی است که حمید وضعیت درست و حسابی ندارد. صبح تا شب از خانه بیرون نمی رفت، کار هم که نداشت، سر و وضعش هم داد می زد که یک جوورهایی ناخوش احوال است. تا اینکه روزی حاج علی مردم را می بیند که حمید را حسابی به باد کتک گرفته اند، می گفتند که دزد محله را پیدا کردند... حاج علی بدجور بغض گلویش را گرفته بود. راستی چکار باید می کردند؟ هر روز چندتایی از بچه های محله مثل گل داشتند پرپر می شدند... ای کاش چند تا مرد تو میدان پا می گذاشتند و ریشه این لعنتی را در محله می سوزاندند... اما باید از کجا شروع می کردند؟

اعتیاد به مواد مخدر به صورت های مختلفی تعریف شده است؛ هر نگاه و تعریفی طرز تفکر متفاوتی را مطرح می کند و به بعد خاصی از این مسئله اشاره دارد. هر یک از این دیدگاه های معطوف به مواد مخدر در طی سال های متمادی در قالب های متفاوتی مورد توجه قرار گرفته است برخی آن را یک رفتار غیر اخلاقی دیده اند، عده ای دیگر آن را یک بیماری دانسته اند، تعدادی

آن را به مثابه یک رفتار یادگرفته‌شده در نظر گرفته‌اند و برخی آن را نتیجه یک شرایط اجتماعی دیده‌اند.

در هر حال، از آنجایی که وابستگی به مواد روانگردان جسم یک انسان را که اساس وجود مادی او را تشکیل می‌دهد، با بیماری‌های متعدد روبرو می‌کند؛ اعتیاد به نوعی ماده در این کتاب یک مسئله اجتماعی آسیب‌زا در نظر گرفته شده است.

بی‌شک، نمی‌توان منکر تأثیر مواد روانگردان بر جسم انسان شد؛ به عبارتی هر آنچه که علت اصلی یا طرز تفکر ما باشد، این مسئله اجتماعی جسم انسان را درگیر می‌نماید. در ادامه به ارائه‌ی تعریفی از اعتیاد می‌پردازیم و سپس به ارائه‌ی راهکارهایی جهت پیشگیری محله‌مدار از این مسئله آسیب‌زا می‌پردازیم.

تعریف اعتیاد: وابستگی به مواد روان‌گردان

اعتیاد عبارت است از نوعی وابستگی به یک ماده روان‌گردان که نوعی مسمومیت ایجاد کرده و می‌توان حداقل از چند نشانه (بهداشت جهانی،^۱ ۲۰۱۴) جهت تشخیص آن استفاده نمود:

- مشکل در رابطه با کنترل استفاده از آن با وجود تبعات زیان‌آور آن است.
- این مشکل می‌تواند همراه با اولویت‌دادن به استفاده از مواد، در مقایسه با دیگر فعالیت‌ها و وظایف باشد.
- تمایل به افزایش مقدار مصرفی به علت سازش بدن و تحمل آن که به صورت معمول اتفاق می‌افتد.
- گاهی ظاهر شدن علائم جسمانی ترک.

1. World Health Organization

البته چنان‌که تشویقی نیز (۱۳۸۱) مطرح کرده است، می‌توان پذیرفت که بهبود از عارضه پیچیده اعتیاد در صورتی که معتاد بخواهد، امکان‌پذیر است و استفاده از یک دیدگاه چندبعدی و علمی - همچون علم پزشکی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و اصول معنوی - در این رابطه از اهمیت زیادی برخوردار است.

عوامل مؤثر

با توجه به اهمیت خانه، مدرسه و محله (مرکز پژوهشی باتلر، ۲۰۱۰) به صورت مشخص بر اهمیت ده عامل خطرزا که در این سه محل در مسیر نوجوان قرار می‌گیرند، اشاره دارد (کادر ۵-۱).

لازم به ذکر است که این سایت به اثرگذاری محدود برنامه‌هایی همچون برنامه‌های آموزشی مقاومت در برابر سوء مصرف مواد^۲ اشاره می‌نماید و نشان می‌دهد که براساس پژوهش لینام^۳ و همکاران (۱۹۹۹) این نوع برنامه‌ها نه در کوتاه مدت و نه در درازمدت امیدبخش نیستند. البته لازم به ذکر است که این پژوهش مربوط به یک کشور غربی است و شاید چنین برنامه‌هایی در کشور و فرهنگ متفاوتی همچون فرهنگ ایران تأثیرگذاری متفاوتی را در برداشته باشد، به‌ویژه اگر این برنامه‌ها با معنویت و مضامین اعتقادی بیشتری همراه باشد. با این حال، حتی اگر چنین مضامینی نیز اتخاذ شود، این برنامه‌ها در کنار مداخلات اجتماعی تأثیرگذاری مضاعفی خواهند داشت.

1. Butler Centre For Research

2. Drug Abuse Resistance Education (DARE)

3. Lynam, D. R.

عوامل حفاظتی	عوامل خطرزا
● پیوندهای خانوادگی قوی (به‌ویژه وقتی هویت نوجوان با عواطف، محبت و ارتباط مؤثر به هویت پدر و مادر گره می‌خورد) ● والدین در زندگی کودک درگیر شوند و زندگی آن‌ها برای والدین مهم باشد. ● انتظارات والدین از فرزندانشان روشن است و تبعات اعمال فرزندان به روشنی برایشان ترسیم می‌شود. ● موفقیت تحصیلی ● پیوند قوی با نهادهای حمایتی اجتماعی (همچون مدرسه، محله، اماکن مذهبی) ● قوانین معین، مشخص و محافظه‌کارانه در خصوص محدود نمودن مواد مخدر و الکل	● فضای خانوادگی آشفته ● پدر و مادر سرد ● رفتارهای حاکی از خجالت نامناسب یا خشونت نامناسب در مدرسه ● شکست در تحصیل ● خواسته‌هایی محدود در رابطه با تحصیل ● مهارت‌های سازگاری اجتماعی ضعیف ● ارتباط با همسالان منحرف ● ادراک نوجوان از تأیید خانواده و همسالانش در رابطه با استفاده از مواد مخدر ● استفاده والدین از مواد مخدر یا بیماری روانی آن‌ها
کادر ۵-۱: عوامل خطرزا و حفاظتی در مسیر نوجوان در خانه، محله و مدرسه (مرکز پژوهشی باتلر، ۲۰۱۰).	

البته، برنامه‌هایی همچون برنامه پیشگیری جامع (همراه با مداخلات اجتماعی در سطح محله) همچون پروژه نرتلند^۱ که پری^۲ و همکارانش (۱۹۹۶) انجام دادند، مشخص نموده است که نوجوانانی که در برنامه مداخلاتی محلی شرکت کرده بودند، به‌طور معناداری استفاده از الکل و سیگار را کاهش دادند. این برنامه شامل:

1. Northland
2. Perry, C. L.

- فعالیت‌های دانش‌آموزی (از قبیل برنامه‌هایی همچون هدایت و رهبری فعالیت‌های تفریحی دیگر دانش‌آموزان به صورت سالم - به طور مثال، بدون سیگار، الکل و ... - در طول یک روز)،
 - برنامه‌های رفتاری در کلاس درس (مانند برنامه‌هایی همچون بازی نقش، بحث گروهی، حل مسئله...)،
 - برنامه‌های آموزشی والدین (شامل ارسال هفتگی دفترچه‌هایی به والدین به صورت محرمانه و تأکید مستقیم و واضح برای والدین، به رعایت برخی امور یا انجام برخی فعالیت‌ها توسط آنان)
 - کمک به اجرای فعالیت‌های انتظامی محلی (شامل کمک به اجرای قوانین مرتبط با محدودیت استفاده از الکل برای نوجوانان و دادن تخفیف به نوجوانانی که تمایل به استفاده از الکل نداشتند) می‌شد.
- در تهران نیز طی یک مداخله شبه آزمایشی نشان داده شد که فعالیت اجتماعی نوجوان در قالب شرکت در گروه پیشگیری از اعتیاد (که صرفاً شامل مطالعه و پخش بروشور ضد اعتیاد در طی حداکثر ۲ الی سه جلسه توجیهی می‌شد)، سهم مهمی در ارتقاء عزت نفس و نگرش منفی نوجوانان نسبت به مواد مخدر داشت و بنابر این نیاز جدی به مداخلات شناختی رفتاری دراز مدت نیست و فعالیت‌های جمعی همچون هویت بخشی به نوجوان در قالب عضو افتخاری گروه پیشگیری از مواد مخدر، و فعال نمودن قوه استدلال خود نوجوان؛ تأثیر به سزایی در منفی نمودن نگرش نوجوان به مواد مخدر داشتند (جعفری روشن، تاجیک، امامی پور و حاجی بابایی، ۱۳۹۱).
- پس نتیجه می‌گیریم که اگر عوامل مؤثر بر اعتیاد در فضاها و ریزسیستم خانواده و میان سیستم محلی همچون مدرسه و محله مورد توجه قرار گیرند و از طریق مداخلات و مشارکت اجتماعی نوجوانان محدود گردند، تأثیر

گذاری بهتری در پیشگیری از اعتیاد به وجود خواهد آمد.

فهرستی از سؤالات اثرگذار

فهرست از سؤالات زیر می‌تواند برای ارزیابی عوامل مؤثر بر گرایش نوجوان/جوان به اعتیاد مفید باشد:

۱. آیا نوجوان/جوان دارای پیوندهای خانوادگی قوی است و خود را با یک خانواده سالم به خوبی گره خورده است؟
۲. آیا فضای خانواده آشفته و همراه با تنش و تعارض است؟
۳. آیا پدر و مادر رفتاری سرد با نوجوان/جوان دارند؟
۴. آیا پدر یا مادر وی دچار بیماری روانی هستند؟
۵. آیا پدر و مادر وی از مواد روان‌گردان استفاده می‌کنند؟
۶. آیا والدین انتظارات معقول، روشن، قاطع و واضحی از نوجوان/جوان در رابطه با محدودکردن وی در استفاده از مواد روان‌گردان دارند؟
۷. خود نوجوان/جوان نگاه خانواده و همسالانش را در رابطه با استفاده از مواد روان‌گردان چگونه درک می‌کند؟ آیا از نظر وی خانواده یا همسالانش استفاده از مواد را تأیید می‌کنند؟
۸. آیا برای والدین زندگی نوجوان/جوان اهمیت دارد و نسبت به آن حساس هستند؟
۹. آیا قوانین معین، مشخص و محافظه‌کارانه‌ایی در رابطه با مواد روان‌گردان در خانواده وجود دارد؟
۱۰. آیا قوانین معین، مشخص و محافظه‌کارانه‌ایی در رابطه با مواد روان‌گردان در محل زندگی وجود دارد؟
۱۱. آیا نوجوان/جوان در تحصیل موفق بوده است؟

۱۲. از نظر نوجوان/جوان تحصیل علمی و حرفه‌ای تا چه اندازه اهمیت دارد؟
۱۳. آیا نوجوان/جوان رفتارهایی حاکی از خشونت، خجالت، عزت نفس پایین یا ناسازگاری از خود نشان داده است؟
۱۴. آیا نوجوان/جوان با همسالان منحرف ارتباط دارد؟
۱۵. در صورت وجود چنین ارتباطی، آیا این دوستان منحرف نوجوان/جوان با وی صمیمی هستند؟
۱۶. در صورت وجود چنین ارتباطی، تا چه اندازه نوجوان/جوان دوستان منحرف خود را دارای اعتبار و اهمیت درک می‌کند؟
۱۷. در صورت وجود چنین ارتباطی، چه مدت است که نوجوان/جوان با دوستان منحرف خود ارتباط دارد و با چه فراوانی (در هفته یا ماه) آن‌ها را ملاقات می‌کند؟
۱۸. آیا نوجوان/جوان در فعالیتهای نهادهای حمایتی اجتماعی مثبت محلی حضور و فعالیت دارد؟

طرح‌های محلی پیشگیری

با توجه به مطالبی که قبلاً نیز مطرح شده است، حداقل دو راه برای مداخلات محلی وجود دارد: راه‌های مرتبط با حمایت‌های اجتماعی و راه‌های مربوط به مشارکت اجتماعی. بدین ترتیب، برای پیشگیری محله‌مدار از اعتیاد به مواد روان گردان می‌توان از دو راه استفاده نمود:

- الف - برنامه‌های حمایت‌گرایانه محلی برای محدود نمودن عوامل خطرزا در زمینه اعتیاد به مواد روان گردان
- ب - فعال‌سازی مشارکت اجتماعی با توجه به زمینه محلی

در ادامه به برخی طرح‌ها اشاره می‌کنیم که به صورت کاملاً حمایتی یا مشارکتی براحتی در محلات قابل اجرا هستند و امید به اثربخشی آن‌ها زیاد است.

مبارز محلی: از نوجوان به سادگی یک مبارز و پیشگیرنده بسازیم.

در این طرح نوجوانان به صورتی تدریجی و عمیق در مقابل مواد روان‌گردان ایمن می‌شوند و حتی به رهبران مبارزی در مقابل مواد روان‌گردان تبدیل می‌شوند. به‌ویژه نوجوانان در معرض آسیب هویت یک فرد مبارز با مواد روان‌گردان داده می‌شود و به آنها یک مسئولیت ساده سپرده می‌شود. مسئولیتی که با آن مسئولیت نوجوان احساس ارزشمندی پیدا کند. احساس مهم و مثبت راهنمایی دیگران در رابطه با پیشگیری از اعتیاد.

در این راستا، طرح هدف کلی کاهش گرایش (نگرش مثبت) نوجوانان به مواد روان‌گردان از طریق اعطای مسئولیت و هویت بخشی اجتماعی است.^۱ در این طرح نوجوان ابتدا، نوجوانان در معرض آسیب در مدارس شناسایی می‌شوند و آن‌ها در یک جمع در کنار افراد ایمن‌تر قرار گرفته و به‌طور کلی از آن‌ها خواسته می‌شود که به جمع «پیشگیری از مواد روان‌گردان» بپیوندند و مسئولیت و هدایت یک سری فعالیت، را قبول کنند، مثل اینکه بروشور پیشگیری از اعتیاد را مطالعه نمایند و آن‌ها پخش کنند، یا در رابطه با پیشگیری از اعتیاد روزنامه دیواری درست کنند.

۱. برخی از اهداف معین و کمی این طرح می‌تواند این باشد که گزارش مدارس از تعداد دانش‌آموزان درگیر با اعتیاد به‌طور معناداری کاهش یابد. همچنین، تعداد دانش‌آموزان وارد شده به طرح‌های پیشگیری در مدارس افزایش یابد، یا اینکه نمره نگرش (مثبت) به مواد روان‌گردان دانش‌آموزان در معرض آسیب در یک مدرسه به‌طور معناداری کاهش یابد (بدیهی است که این نگرش سنج باید از پرسیدن نام و مشخصات دانش‌آموزان اجتناب کند یا میانگین نمره کل یک گروه از دانش‌آموزان در معرض آسیب با نمره قبلی همین گروه مقایسه شود).

بدین ترتیب، آنان عضوگروه پیشگیری از مواد روان گردان می شود و به آنها یک کارت شناسایی داده می شود. این کارت بیشتر برای تقویت هویت جمعی افراد گروه به آن ها داده می شود. بدین صورت، آن ها با این کارت خود را عضو یک گروه ارزشمند می بینند.

دقت نظرهای لازم:

در یک آموزش ابتدایی و قبل از شروع به کار گروه نوجوانان با یک بحث و استدلال دو طرفه از معایب و شاید "حسنهای" مواد روان گردان آشنا بشوند، بتوانند استدلال کنند که چرا مواد روان گردان ضرر دارد، تا اگر با کسی وارد بحث شدند، استدلالهای قوی برای درگیر نشدن با این مواد داشته باشند.

یکی از بهترین برنامه های مثبت برای نوجوان در معرض آسیب، شرکت در برنامه هایی است که در آن آیات قرآنی مخالف با رفع مشکلات و نگرانی ها و مشکل اعتیاد را پیدا کنند و آن ها را ترویج دهند.

در گروه "پیشگیری" از اعتیاد نوجوانان دیگری بجز نوجوانان در معرض آسیب باید وجود داشته باشند (نوجوانانی با هویت شکل گرفته و قوی و مصون در مقابل آسیب هایی همچون اعتیاد)، ولی نوجوانانی که در معرض آسیب هستند، باید به صورتی غیر مستقیم بیشتر مورد توجه قرار گیرند و تشویق و توجه به آن ها باید با دقت انجام شود.

مربی دلسوز گروه می تواند آموزشهای مهم دیگری مثل آموزش کنترل هیجانات، خویشتنداری و ارتباط مؤثر (به ویژه در قانع کردن دیگر نوجوانان در دوری از مواد روان گردان)، را نیز در گروه آموزش دهد تا با این آموزشها فعالیت دانش آموز در گروه بهبود یابد و هم از دانش آموزان در محیط زندگی شان بیشتر مراقبت شود.

به طور کلی، با این طرح هم از نوجوان در معرض آسیب مراقبت می شود و

هم یک فعالیت پیشگیرانه ساده در محله یا مدرسه یا ... اجرا می‌شود. آنچه مورد نیاز این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه عبارتست از پرسنل: مشاوران و مربیان دلسوز و متعهد مدارس که حاضر به معرفی نوجوانان باشند. همچنین، یک هماهنگ کننده محله‌ای (که می‌تواند از میان مربیان یا مشاوران مدارس انتخاب شود) که هفته‌ای یکبار پیشرفت نوجوانان را در بخش بروشور یا هر فعالیت دیگر ارزیابی کند و آن‌ها را در رابطه با نحوه کنترل هیجانات، خویشتنداری و ارتباط مؤثر آموزش دهد.

مواد مورد نیاز: کارتهایی عضویت گروه «پیشگیری از مواد روان گردان» به نوجوانان داده شود و بروشورهایی که از طرف ستاد مبارزه با مواد مخدر (یا هر نهاد معتبر دیگر یا حتی مدرسه) توزیع می‌شود.

زمان مورد نیاز: اگر چه در ابتدا باید زمان بیشتری در نظر گرفت. با این حال، تقریباً، بعد از توجیه نوجوانان و فعالیتهای اولیه، شاید ۴ ساعت (دو بار در هر ماه) کفایت کند تا نوجوانان یک گروه کوچک (زیر ده نفر) برای یکدیگر از تجارب خود صحبت کنند و تسهیل گر نیز آنان را راهنمایی کند.

مکان انجام آن: مدرسه یا هر مرکز دیگر محلی که در آن‌ها امکان حضور نوجوانان و به‌ویژه نوجوانان در معرض آسیب وجود دارد.

هزینه: در صورتی که همه نیروها داوطلب باشند و بروشورها و کارتها از طرف سازمان‌ها داده شود، هیچ هزینه‌ای ندارد. اما توصیه می‌شود که به مشاوران، مربیان و هماهنگ کنندگان دلسوز و متعهد یک مبلغی در حد عرف و متوسط پرداخت شود.

والدین کارآمد: والدینی کارآمد و صمیمی آماده کنیم.

در این طرح، والدین آماده می‌شوند تا برخوردی کارآمد و گرم با نوجوانان

داشته باشند. ابتدا مربیان یا آموزشگرانی از طرف مدارس از والدین دعوت می‌کنند تا در یک (و شاید دو) جلسه توجیهی شرکت کنند. در این جلسه والدین نوجوانان و به‌ویژه والدین نوجوانان در معرض آسیب در خصوص شیوه‌های برخورد با نوجوانان توجیه می‌شوند. این جلسه ابتدایی بهتر است در مدرسه انجام شود. در این راستا، هدف کلی طرح، بهبود برخورد والدین با فرزندان، به‌ویژه نوجوانانشان است.^۱

در این طرح بهتر است که یک مددکار محلی هم حضور داشته باشد و مشاوران مدرسه باید مددکار محلی را با والدین خاص و نوجوانان در معرض آسیبشان آشنا نماید تا اگر مشکلی پیش آمد، آن مشکل را با مددکار محلی در میان بگذارند.

سپس هر هفته، دفترچه‌ها یا چک لیست‌هایی از طرف خیریه یا همان سازمان مردم‌نهاد محلی (و در صورت امکان حتی مدرسه) به‌صورت مستقیم برای والدین ارسال می‌شود (آن دفترچه از طریق فرزندانسان برای آنان ارسال نمی‌شود).

در این دفترچه‌ها مطالب آموزشی قبلی به‌صورتی مختصر و کاربردی یادآوری می‌شود و مهم‌ترین آموزه‌ها در قالب یک لیستی از تمرینهای عملی به والد توصیه می‌شود. مثلاً توصیه می‌شود که این هفته بعدازظهر به نوجوان خود مسئولیت خرید برای منزل را بدهد، او را به‌خاطر یک خصوصیت مثبت تحسین کند یا با او بازی کند، یا با او در مورد مسائلش به‌صورت صمیمی صحبت کند.

۱. یک هدف کمی معین این طرح می‌تواند این باشد که سبک فرزندپروری والدین (شرکت‌کننده در طرح) حداقل در برخی از ابعاد فرزند پروری بهبود یافته باشد و فرزندانسان این را احساس کنند. شاید برخی پرسشنامه‌ها در رابطه با سبک فرزندپروری ادراک شده که نسبت به اهداف مداخله‌گران حساس باشد، (و نیز معتبر و قابل اجرا باشند و توسط دانش آموزان پر شود) هم برای اهداف این طرح مفید باشد. همچنین، تعداد نارضایتی دانش آموزان در معرض آسیب از والدین خود یا برخورد آنان در محیط منزل در مقایسه با قبل کاهش یافته باشد، این موضوعات می‌تواند توسط مشاور مدرسه که دانش آموزان در معرض آسیب را محرمانه و منظم ارزیابی می‌کند، گزارش شود.

این فعالیت می‌تواند تا زمانی که آموزه‌ها تثبیت شوند، ادامه یابد. با توجه به شرایط، طول زمان ارسال دفترچه‌ها متفاوت است، شاید از یک الی دو ماه یا خیلی بیشتر زمان نیاز داشته باشد. در صورت لزوم و به درخواست والدین می‌توان جلسات آموزشی بیشتری نیز برای آنان اجرا کرد.

دقت‌نظرهای لازم:

- جلسه یا جلسه‌های آموزشی و توجیهی والدین باید کاملاً کوتاه و کاربردی انجام شود.
 - تمرین‌های والدین نیز باید بسیار کوتاه و کاربردی و تمرین‌ها حتی المقدور باید لذتبخش باشد.
 - در آموزش اولیه و جلسه توجیهی در هر محله، باید با توجه به فرهنگ حاکم در محله از مربیان یا آموزش دهندگان مناسب باید استفاده شود. در یک محله مذهبی از یک آموزشگر روحانی و در یک محله غیر مذهبی از یک روان‌شناس استفاده شود تا مطالب وی بیشتر مورد پذیرش والدین در آن زمینه قرار گیرد.
 - برخی از خانواده‌های نوجوانان در معرض آسیب احتمالاً تمایلی به حضور در جلسه‌های آموزشی و توجیهی در مدارس نخواهند داشت و باید بیشتر به آن‌ها توجه کرد. در صورت لزوم مددکاران سازمان‌های غیردولتی و خیریه‌ها باید به آن‌ها سر بزنند و با آن‌ها یک به یک صحبت کرده و آن‌ها را متقاعد کنند در طرح شرکت کنند و تمرین‌ها را انجام دهند و در صورت لزوم بیش از یک بار به آن‌ها سرزده شود.
- آنچه برای این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه لازم است، عبارت‌اند از:**
- پرسنل:** در این طرح باید مشاوران کارآمد و تأثیرگذار مدارس انتخاب شوند.

در صورتی که مدارس امکان اجرای این طرح را نداشته باشند، حداقل باید تلاش کنند تا والدین نوجوانان در معرض آسیب با سازمان‌های محلی مرتبط شوند و روان‌شناسان و مددکاران محله‌ای این موسسات این مسئولیت را به عهده بگیرند. در صورتی که مؤسسه محلی بتواند در ساعات زمان‌های خاصی مشاوره تلفنی به والدین بدهد، این طرح بسیار بهتر نتیجه خواهد داد.

مواد مورد نیاز: موادی همچون کاغذ، چاپگر، پاکت و غیره...

زمان مورد نیاز: متغیر است. بستگی به شرایط (تعداد نوجوانان و والدین در معرض آسیب) و نیز به همکاری والدین و آموزشگران (و مشاوران) و مددکاران محلی دارد. حداقل برای یکی دو جلسه اعتماد سازی و توجیه جمعی والدین، ۸ ساعت زمان نیاز است، بعد از آن نیز در ارسال دفترچه‌ها و جلسات توجیهی مورد نیاز تماس و/ یا سر زدن به خانه‌های والدین در معرض آسیب زمان بسیار بیشتری مورد نیاز است.

مکان انجام آن: مدرسه و هر مرکز دیگر محلی

هزینه: در صورتی که همه نیروها داوطلب باشند و مواد آموزشی و دفترچه‌ها از طرف سازمان‌های محلی داده شود، هیچ هزینه‌ای ندارد. اما توصیه می‌شود که به مشاوران، آموزشگران و مددکاران محلی که در این طرح وقت می‌گذارند، هزینه معقولی بابت ساعت کار ایشان پرداخت شود و این پرداخت می‌تواند از منابع خیرین محلی تأمین گردد.

حامی نوجوان: نوجوان در معرض آسیب را در گروه‌های مثبت و امن محلی پناه دهیم.

دوستان و همسالان مهم‌ترین گروه‌ها در جذب نوجوان به سمت مواد روان گردان هستند. اگر دوستان اهمیت زیادی دارند پس با جذب نوجوانان

به گروه‌های مثبت و امن می‌توان از آنان حفاظت کرد. در این طرح، ابتدا نوجوانان در معرض آسیب توسط مشاوران مدارس شناسایی می‌شوند. سپس نوجوانان شناسایی شده به برنامه‌های مثبت و اثرگذار مساجد، سازمان‌های مردم‌نهاد مثبت، کانونهای فرهنگی و تأثیرگذار محلی دعوت میشوند. به عبارتی، هدف در این طرح حمایت از نوجوان در گروه‌ها با یک جو (عاطفی) مثبت و فعالیتهای مثبت محلی است.^۱

در صورت عدم فعال بودن کانونهای محلی، این برنامه در درون خود مدرسه نیز قابل اجراست. یک فرد محلی مسئول، مهربان و معتمد (مورد تأیید مدارس) و متخصص در مددکاری یا روان‌شناسی از محله یا مدرسه می‌تواند این طرح را در درون مدرسه اجرا کند.

این نوجوانان با افراد یا نوجوانان مثبت و با ثبات محلی پیمان دوستی میندند و به یکدیگر قول می‌دهند تا هر ماه (یا هر هفته) در کارهای خیر مختلف و مشخصی مثل دستگیری از نیازمندان، حفظ محیط‌زیست و مهمتر از همه پیشگیری از مواد روان‌گردان که یکی از مهم‌ترین اهداف این گروه مثبت و خیر است، از یکدیگر مراقبت کنند. هر نوجوان در معرض آسیب، بهتر است با یک بزرگسال بسیار مطمئن و معتمد یا یک نوجوان با ثبات و راهبر در امور فرهنگی یا مذهبی پیمان دوستی ببندد. یکی از بهترین برنامه‌های مثبت برای نوجوان در معرض آسیب، شرکت در برنامه‌هایی است که در آن آیات قرآنی مخالف با اعتیاد را پیدا کنند و آن‌ها را ترویج دهند (و یا بر آیاتی که به آنها صبر و توان مقابله با مسائل احتمالی شان را می‌دهد، کار کنند). آیات قرآنی

۱. یکی از اهداف معین این طرح این می‌تواند باشد که تعداد نوجوانان در معرض آسیب که به این نوع طرح محلی وارد می‌شوند و پیمان دوستی با مسئول طرح می‌بندند، افزایش یابد. همچنین تعداد فعالیتهای نیکوکارانه این نوجوانان در هفته یا ماه نیز می‌تواند ملاک دیگری باشد.

به خاطر فضای معنوی که ایجاد می کنند، آرامش و مصونیت مضاعفی را رقم می زنند.

این مسئول خواه در درون مسجد، سازمان مردم نهاد یا هر کانون دیگر باشد و خواه بخواهد به صورت مستقل به یک مدرسه کمک کند باید به اندازه کافی توانمند باشد که بتواند آموزشهایی را به نوجوانان بدهد، این آموزشها باید به شکلی طراحی شود که بتواند آنان را در حل مشکلاتشان یاری دهد و در مشکلات زندگی آنها را ایمن کند.

دقت نظرهای لازم:

- این افراد باید تنها در حیطه های مشخصی دست یاری به یکدیگر بدهند، این موضوع باعث می شود که خانواده های نوجوانان نگران نوع فعالیت های فرزندان خود نباشند.
- فرد هماهنگ کننده باید طوری نوجوان در معرض آسیب را به افراد با ثبات متصل کند که ارتباط مؤثر و بدون خطری شکل بگیرد. این نوجوان در معرض آسیب حتماً باید با یک نوجوان فعال و با ثبات یا با یک فرد بزرگسال مطمئن (همچون تسهیل گر یا اعضای جا افتاده) پیمان دوستی بدهد.
- فرد مسئول و هماهنگ کننده و نیز مشاوران مدارس باید به خانواده های نوجوان اطمینان دهند که برنامه ها مشخص، محدود و در زمان های خاصی انجام می شود و برای تحصیل و سلامت آنان خطری ندارد.
- همچنین قواعد مشخصی باید برگروه حاکم باشد تا ارتباط بین افراد در معرض آسیب و افراد راهبر و با ثبات مشکل ساز نشود، قواعدی همچون قضاوت نکردن، حرف زشت نزدن، رازداری، احترام و محبت. بدین ترتیب، در این فضا احساس امنیت حاکم خواهد بود.

● حتی المقدور بعد از برنامه‌های نیکو کارانه یا در طول آن‌ها نوجوانان باید از برنامه‌های لذتبخش و هیجان آور مثل مسابقه سرعت در کمک رسانی، فوتبالدستی یا هر سرگرمی لذتبخش دیگر بهره بگیرند. آنچه برای این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه لازم است، عبارت‌اند از:

پرسنل: مشاوران مدارس که حاضر به معرفی نوجوانان باشند و همچنین یک هماهنگ کننده مسئول، متعهد، مهربان و متخصص محلی که در مسجد یا کانونها و نهادهای مردمی به هماهنگی و هدایت دانش آموزان در معرض آسیب و افراد با ثبات تر پردازد.

مواد موردنیاز: مواد خاصی نیاز نیست

زمان موردنیاز: یک روز در هر ماه کافیهست تا افراد جلسه‌ای مشترک بین افرادی که دست دوستی به هم داده اند، برگزار گردد و از کارهای مثبت و تجربیات خود سخن بگویند. اگرچه در شروع شاید احتمالاً وقت بیشتری برای هماهنگی اولیه یا جذب نوجوانان در معرض آسیب (مخصوصاً نوجوانانی که شرایط سخت یا پیچیده‌ای دارند) صرف شود. مکان انجام آن: مدرسه یا سرای محله.

هزینه: در صورتی که همه نیروها داوطلب باشند، هزینه‌ای ندارد. اگرچه توصیه می‌شود به مشاوران مدارس یا مددکاران متعهد و مسئول و متخصص که از نیروهای محلی، مساجد یا کانونهای مردم نهاد هستند، هزینه‌ای معقول و متوسطی بابت ساعات همکاری و هدایت برنامه‌های نوجوان پرداخت شود. همچنین، ممکن است برنامه‌های مفرح نوجوانان نیز هزینه‌ای نیاز داشته باشد. کمک خیرین محلی می‌تواند در این رابطه با مخارج این طرح راهگشا باشد.

شغل امن نوجوان: برای نوجوانان در معرض آسیب به صورتی خاص کاریابی کنیم.

در ذهن بسیاری از ما این سؤال مطرح می شود که آیا امکان دارد نوجوان فقیر و در معرض آسیب را به صورتی حمایت کرد که هم از لحاظ تربیتی و هم از لحاظ مادی تأمین شود. پاسخ بلی است. این نوجوانان در معرض آسیب می توانند در نزد افراد محلی مهربان، متعهد و معتقد محله ای به کار مشغول شوند. در این میان هویت نوجوانان در معرض آسیب به این افراد معتقد و متعهد گره می خورد، افرادی که می توانند نقش یک پدر را برای آن ها بازی کنند و در ازای کار شان نیازهای مالی و شغلی این نوجوانان را مرتفع کنند. پس، هدف کلی این طرح اشتغال نوجوان در فضایی امن و مستعد برای پرورش است^۱.

در این طرح توجه و جلب همکاری و حمایت خانواده بسیار مهم است، همچنین، جلب اعتماد کسبه و راهنمایی آنان در رابطه با برخورد با نوجوانان در معرض آسیب بسیار اهمیت دارد. کسبه خیر ابتدا باید با عنوان حمایت از نوجوانان به این نوع فعالیت دعوت می شوند، سپس در جلسه دوم به آن ها گفته می شود، که این کمک صرفاً مادی نیست، بلکه به نوعی تربیتی نیز هست؛ و آنان مختارند این نوع همکاری را بپذیرند یا رد کنند.

دقت نظرهای لازم:

- ترجیحاً نوجوانان در معرض آسیبی که قبل از این به گروه ها یا نهادهای مثبت

۱. یک هدف معین کمی در این رابطه می تواند این باشد که تعداد نوجوانان در معرض آسیب شاغل در فضاهای امن (در مقایسه با یک محدوده زمانی در قبل از این طرح) در محله افزایش یابد. همچنین اگر طرح موفق باشد، خانواده های این نوجوانان باید بعد از چند ماه (بطور مثال، سه الی شش ماه) از تغییر رفتارهای منفی نوجوان خود به سمت تغییرات مثبت سخن بگویند. حتی اگر این تغییر در ظاهر برای آنان عجیب باشد و یا قابل هضم نباشد.

محلی جذب شده و در راستای فعالیت‌های نیکوکارانه فعال هستند باید برای این طرح انتخاب شوند. این موضوع باعث می‌شود که نوجوان آمادگی کار و ارتباط مؤثر و اخلاقیات مناسبتری داشته باشد و کسبه مشکلات کمتری را با این نوجوانان تجربه کنند.

- کسبه معتمد باید بسیار مطمئن باشند و از راه‌های گزینشی خوبی انتخاب شوند.

- باید به کسبه‌های گزینش شده انگیزه کافی داده شود تا چنین فعالیتی را بپذیرند و متقاعد شوند که چنین فعالیتی واقعا از لحاظ معنوی و اعتقادی ارزشمند است.

- کسبه از میان چند مورد نوجوان در معرض آسیب که به‌صورتی غیرمستقیم با آن‌ها آشنا شده‌اند و در طی فرایند کارهای نیکوکارانه محلی با آن‌ها ارتباط داشته‌اند یک یا دو مورد را انتخاب می‌کنند، تا از آن‌ها حمایت کنند. بدین ترتیب، کسبه قبل از انتخاب نوجوان وی را در خلال فعالیت‌های محلی دیده است و چه بسا ارزیابی نیز کرده است.

- نوجوان به‌صورتی محدود و در روزهای محدود و در فعالیت‌های ساده و متناسب با سن نوجوان تحت حمایت آن کسبه کار می‌کند و در ابتدا مسئولیت کارهای حساس یا کارهای سنگین به نوجوان (خارج از استطاعت نوجوان) سپرده نمی‌شود،

آنچه موردنیاز این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه عبارتست از: پرسنل: مددکاران یک سازمان محلی که همان مسئولان «طرح جذب عاطفی نوجوانان به گروه‌های مثبت محلی» هستند و در مناطق مخصوصا آسیب‌زا می‌توانند ارتباط خوبی با نوجوانان در معرض آسیب والدین، با والدین آنان و نیز کسبه محل ایجاد کنند.

مواد مورد نیاز: -

زمان مورد نیاز: متغیر است. زمان لازم برای ایجاد انگیزه، اعتماد سازی و راهنمایی هم برای کسبه از اهمیت برخوردار است، هم برای والدین نوجوان (اگرچه والدین نوجوانان فقیر به احتمال زیاد نباید حساسیت و مخالفت زیادی با این طرح داشته باشند).

مکان انجام آن: در جایی مناسب و قابل اعتماد در فضای محلی. هزینه: در صورتی که همه نیروها داوطلب و محلی باشند، هزینه‌ای ندارد؛ اما توصیه می‌شود که پرداخت معقول و متوسطی به یک مددکار محلی که به کسبه انگیزه می‌دهند و آن‌ها را متقاعد می‌کند و نیز برای روشن کردن و توجیه خانواده‌های نوجوانان وقت می‌گذارد. پرداخت شود.

مشاور حامی: مشاوران متعهد محلی را جذب کنیم.

در حال حاضر تعداد قابل توجهی از فارغ التحصیلان رشته روان‌شناسی و مشاوره در کشور وجود دارند که زمینه را برای این طرح به خوبی فراهم می‌کنند. تنها باید مراقب بود که مشاوران متعهد و متخصص را برای این طرح انتخاب کرد.

در این طرح مدارس سعی مینمایند با دفاتر مشاوره و مشاوران توانمند و متعهد ولی ناشناخته از محلات مجاور وارد مذاکره شده و از آن‌ها درخواست می‌نمایند که ساعات معین و محدودی (در هفته) به خانواده‌های در معرض آسیب مشاوره دهد و این مشاوره با قیمت بسیار مناسب (تقریباً رایگان) به خانواده‌های نیازمند (معرفی شده از مدارس) انجام شود. در عوض مدرسه نیز فرصت اجرای سخنرانی در مدرسه و تبلیغات مناسب را به این مشاوران یا روان‌شناسان می‌دهد و برای این دفاتر به شکل مشخصی (و مورد توافقی)

تبلیغ می‌کند. بدیهی است، این طرح همکاری و مجوز وزارت آموزش و پرورش را نیاز دارد. مشاوران بهتر است از محله‌های مجاور انتخاب شوند تا نوجوانان و خانواده‌های آن‌ها به علت حفظ آبرو، از طرح مسائل خود با آن‌ها ابا نکنند.

در این راستا، هدف کلی این طرح کاهش مشکلات فردی (و اجتماعی) و/یا خانوادگی نوجوانان در معرض آسیب از طریق مشاوره است.^۱

آنچه موردنیاز این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه عبارتست از: پرسنل: در این طرح پرسنل مدرسی با این طرح همکاری کنند و پرسنلی از خارج از مدارس موردنیاز است. مربیان، مشاوران و مدیران مدرسی که حاضر به شناسایی نوجوانان و خانواده‌های نیازمند (و نیازمند به مشاوره) باشند. همچنین باید مشاوران توانمند و متعهدی از محله‌های مجاور شناسایی شوند. مشاورانی کارآمدی از محل‌های مجاور که علاقمند به ارائه‌ی سخنرانی و مشاوره به نیازمندان باشند و به عبارتی آماده همکاری باشند، نیز موردنیاز این طرح است.

مواد موردنیاز: -

زمان موردنیاز: زمانی برای شناسایی نوجوانان و خانواده‌های نیازمند، و شناسایی مشاوران توانمند و متعهد لازم است. همچنین، زمانی نیز برای مذاکره و ایجاد قرار دادهای شفاهی یا کتبی کارآمد و شفاف در بین مدرسه و این مشاوران لازم است. این زمان با در نظر گرفتن متغیرهای مختلف کاملاً متفاوت است.

مکان انجام آن: مدرسه یا سرای محله.

۱. یک هدف عینی کمی که تاثیرگذاری این طرح را می‌سنجد، کاهش تعداد تعارضات والد-نوجوان یا مسائل فردی اجتماعی نوجوان است که نوجوان یا خانواده نوجوان برای حل آنها خود را نیازمند مشاوره دیده اند.

هزینه: در صورتی که همه نیروها داوطلب باشند، هزینه‌ای ندارد. بابت ساعات اضافه کار مدیران و مسئولان دخیل در پروژه پرداخت متوسط و معقولی از طرف افراد محلی یا آموزش و پرورش باید وجود داشته باشد تا قراردادهای روشن و کارآمدی بین مدرسه و مراکز مشاوره شکل گیرد.